

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

ROMA'DA BİR SOSYAL YARDIM UYGULAMASI: ALIMENTUM

Ezgiğül DOĞAN

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Entitüsü, Tarih ABD
ezgidogan_2009@hotmail.com

0000-0003-2596-4554

Recep ÖZMAN

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
recep.ozman@inonu.edu.tr

0000-0002-6329-710X

Atıf / Citation: Doğan E. & Özman R., (2023). Roma'da bir sosyal yardım uygulaması: Alimentum. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (İNİJOSS), 12(1), 129-140

<https://doi.org/10.54282/inijoss.1285204>

Öz

Roma'nın II. yüzyılında hüküm süren iyi imparatorların benimsediği refah politikası sayesinde devlet merkezli bir sosyal yardım uygulaması başlatılmıştır. *Alimentum* olarak isimlendirilen bu uygulamayı ilk kez imparator Nerva başlatmış ve Traianus geliştirmiştir. Bu uygulamayla Italia'nın özellikle yoksul çocuklarının temel ihtiyaçlarının karşılanması için bir ödenek oluşturulmuştur. Böyle bir yardım uygulamasının başlatılmasındaki amaç ise azalan nüfus oranı ve yoksullukla mücadele etmek, tarımsal verimliliği artırmaktır. Devlet, yardım uygulaması için gerekli ödenekleri toprak sahiplerine verilen kredilerin yıllık yüzde beş oranındaki geri ödeme faizlerinden sağlamıştır. Toprak sahiplerinin gönüllülük esasına dayanan bu hayırseverlikleri düşük faizli krediler sayesinde kendilerine de fayda sağlamıştır. Toprak sahiplerinin ödedikleri faizlere bağlı yardım ödeneklerinden faydalanan belirli sayıdaki kız ve erkek çocukları için yetişkinliğe ulaştıkları bir yaş sınırı belirlenmiştir. Yaş sınırına ulaşan her bir çocuğun yerine ise yeni bir çocuk alınarak maddi olarak desteklenmiştir. *Alimentum* uygulaması sayesinde bir yandan tarımsal canlılık ve üretim artarken diğer yandan nüfusu artırma politikasına bağlı olarak çocuk yetiştirilmesi teşvik edilmiştir. İmparatorlar, *alimentum* uygulamasını sosyal devlet anlayışıyla halkın güvenini sağlamak amacıyla bir propaganda aracına dönüştürmüşlerdir. Devlet destekli *alimentum* uygulamasıyla birlikte servet sahibi kişilerde çocukların yetiştirilmesi için şahsi olarak belirli sayıdaki çocuklara bağışlarda bulunmuşlardır. Fakat III. yüzyıl krizinin başlamasıyla birlikte uygulama önemini yitirmeye başlamış ve zamanla terk edilmiştir. Bu çalışmanın amacı *alimentum* uygulamasını, şartlarını, yöntemini açıklamak ve uygulamanın sonuçlarını belirtmektir.

Anahtar Kelimeler: Roma, Çocuk yardımı, Alimentum, Sosyal Yardım, Traianus

SOCIAL WELFARE PROGRAMME IN ROME: ALIMENTUM

Abstarct

Thanks to the welfare policy adopted by the good emperors who came to power at the end of the first century of Rome, a state-centric social welfare programme was initiated. This programme called Alimentum, was first initiated by Emperor Nerva and developed by Trajan. With this programme an allowance was created to meet the basic needs of especially poor children of Italy. The purpose of initiating such a social welfare programme was to combat the declining population rate and poverty, and to increase agricultural productivity. The state provided the necessary allowances for the implementation of alimentum from the annual repayment interest of five percent of the loans given to the landlords. This voluntary philanthropy of the landlords also benefited themselves through low-interest loans. This voluntary philanthropy of the landlords benefited them through low-interest loans. An age limit has been set at which a certain number of boys and girls reach adulthood who benefiting from subsidies based on interest paid by landlords. A new child was taken to replace each child who reached the age limit and was supported financially. Thanks to the alimentum programme, on the one hand, agricultural vitality and production increased, on the other hand, child rearing was encouraged depending on the policy of increasing the population. The emperors turned the alimentum programme into a propaganda tool in order to ensure the trust of the people with the understanding of the social state. Along with the state-centric alimentum programme, wealthy individuals have personally donated a certain number of children to raise children. However, with the onset of the third century crisis, the practice began to lose its importance and was abandoned over time. The aim of this study is to explain the alimentum programme, conditions, method and to indicate the results of the programme.

Keywords: Rome, Child benefit, Alimentum, Social Welfare, Trajan.

GİRİŞ

Roma tarihinde devletin halka yardım etmesinin ilk örneklerini Cumhuriyet döneminde görmekteyiz. Roma halkının büyük bir kısmı Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren özellikle Graccus kardeşlerin reformlarıyla birlikte devletten düzenli olarak tahıl yardımı almıştır. Ancak bu yardım sabit ve makul bir fiyat karşılığında aylık olarak halka sağlanmıştır. Yardım uygulaması zaman içerisinde değişimlere uğrayarak geliştirilmiştir. Devlet, tahılın yanında zaman zaman şarap, buğday, yağ ve para yardımları da yapmıştır. Roma dışında ise mısır ve diğer yardımların dağıtımını belediyeler tarafından çok sınırlı bir şekilde yapılmıştır. Ancak bu dönemde yardım miktarı ne kadar olursa olsun faydalanan halkın Roma vatandaşlığına sahip olması gerekmektedir (Ashley, 1921: 5; Aftyka, 2019: 151). İmparatorluk döneminde ise Augustus, tahıl yardımı için para yerine geçen karne uygulamasını getirmiş, yılda üç kez halka -miktarı değişkenlik gösteren- bu karneleri dağıtmıştır. Ayrıca bu yardımlara ilk kez çocukları da dahil etmiştir (Suetonius, Tanrısal Augustus, XL-XLI; Cassius Dio, LI.21.3).¹ Çünkü Roma'da çocuk yetiştirmek ebeveynlere külfetli gelmekteydi ve erkeklerin imparatorluk memuriyeti için çocuk sahibi olmayı reddetmeleri durumu yaygındı. Bu durum Roma'da bir nüfus azalmasına yol açmıştı ve kadın nüfusu erkeklere oranla daha azdı. Augustus, MÖ 18 yılında aileyi korumak için *lex Julia de maritandis ordinibus* yasasını çıkartarak üç veya daha fazla çocuğu olan aile babalarına çocuk yardımı yapılmasına karar vermiştir. Böylece çocuk sahibi olan kişilerin memuriyetlerinde daha hızlı yükselmelerinin yolu açılmıştır. Normalde memuriyetler için belirlenen asgari yaş sınırında üç çocuk babası olan memur adayına her çocuk için bir yıl öncelik tanınmıştır. Ayrıca yasal faaliyetlerini bir erkek

¹ Iulius Claudius hanedanından Nero ve Flavius hanedanından Domitianus da Augustus'un başlattığı tahıl karnelerini dağıtmışlardır. Suetonius, *Nero*, XI; *Domitianus*, IV.

vasiyle (*tutor*) yerine getiren kadınların üç çocuk sahibi olmaları durumunda anne adayına “üç çocuk hakkı” (*ius trium liberorum*) tanınarak yasal işlerini kendi başına yürütmesi sağlanmıştır (Cassius Dio, LIV.16.1-2; Goldsworthy, 2014: 324-325; Morrell, 2020: 90). Bu nedenle Augustus’un imparatorlukta ahlaki hayatı düzenleme amacının yanı sıra tamamen nüfusu artırmak amacıyla halka yapılan yardımlara ilk kez çocukları da dahil ettiğini düşünmek doğru bir değerlendirme olacaktır. I. yüzyıl ortalarına tarihlenen ve Latium bölgesinde Atina şehrinde bulunan bir yazıt, çocuk yardımlarına dair kanıt niteliğinde olan ilk epigrafik belgedir. *Proconsul* T. Helvius Basila’nın kızı Procula’nın yazdırdığı yazıtta göre Basila 400.000 *sestertius* olan mirasını Atina şehrine bağışlamıştır. Muhtemelen Procula’nın sorumlu olduğu şahsi bir vakıf sayesinde çocuklara ergenliğe ulaşana kadar tahıl ve daha sonra 1000 *sestertius* para yardımında bulunulmuştur (CIL, X.5056, içinde Lewis & Reinhold, 1955: 352; ILS, 977; Klokner, 2019: 37).

1.ALIMENTUM UYGULAMASININ BAŞLAMASI

Roma İmparatorluk tarihinde özellikle çocukları konu alan yardım uygulamalarının İmparator Nerva (MS 96-98) ile başlayan ve Marcus Aurelius’un (161-180) ölümüne kadar süren dönemde sistemli bir hal alarak kurumsallaştığı görülmektedir. Bu dönemde imparatorlar evlat edinme yöntemiyle hanedan üyesi olarak kabul edilmiştir ve bunların (Nerva, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius) hâkimiyet süreci iyi imparatorlar dönemi olarak adlandırılmaktadır. İyi imparatorlar ifadesini ilk kez XVI. yüzyılda Niccolo Machiavelli, *Livius üzerine Söylevler (Discourses on Livy)* isimli eserinde kullanmıştır. Machiavelli’ye göre Titus (79-81) dışında o zamana kadar tahta çıkan tüm imparatorlar kötüyken, Nerva’dan Marcus’a kadar olan beş imparator örneğinde olduğu gibi evlat edinme yoluyla tahta çıkanların hepsi iyiydi. İyi adamların hüküm sürdüğü bu dönemde tüm dünyaya barış ve adalet hâkim olmuştu (Machiavelli, 2007: 60). XVIII. yüzyılda *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi (The History of the Decline and Fall of the Roman Empire)* isimli eserini yazmış olan Edward Gibbon da dünya tarihinde en huzurlu dönemin Domitianus’un (81-96) ölümünden Commodus’un (180-193) tahta çıkışına kadar geçen süre olduğunu söylemektedir. Bu süre içerisinde imparatorluk erdem ve bilgelikle yönetilmiştir (Gibbon, 2019: 120). Caligula (37-41), Nero (54-68) ve Domitianus (81-96) gibi acımasız imparatorlardan sonra halkın huzurunun sağlanması iyi imparatorların başlıca politikası olmuştur. Bu nedenle Machiavelli ve Gibbon’un ifadeleri temelinde söz konusu beş imparatorun seksen dört yıllık hakimiyeti tarihçiler tarafından iyi imparatorlar dönemi olarak adlandırılmaya devam etmiştir. İyi imparatorlar döneminde Roma İmparatorluğunda siyasi huzurun sağlanmasının yanında imparatorlar tarafından halkın refah içinde yaşamasını sağlayan gıda yardımları gibi tedbirler de alınmıştır. Bu beş iyi imparatorun ilki olan Nerva tarafından tüm Italia’da muhtaç ailelerin kız ve erkek çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması için düzenlemeler yapılmıştır. *Alimentum* (çoğ. *Alimenta*) adıyla bilinen bu uygulamayla imparatorluğun sosyal devlet olma ilkesi belirgin bir şekilde öne çıkmıştır (*Epitome de Caesaribus*, XII.4; Duncan-Jones, 1964: 123; Elkins, 2017: 73). Bu planla Italia’nın kasaba ve köylerinin yoksul çocuklarına her ay yiyecek ve giyecek için yeterli para sağlanmıştır. Devlet, gerekli *alimentum* bedelini sağlamak için Italia’daki toprak sahiplerinin imparatorlukta topraklarının belirtilen değerinin yaklaşık yüzde sekizi kadar kredi almalarını ve yıllık yüzde beş faizle geri ödemelerini sağladı. Ancak plan zorunlu değildi ve uygulanması için toprak sahiplerinin gönüllü olması gerekmektedir (Duncan-Jones, 1964: 124; Woolf, 1990: 197; Grainger, 2003: 59-60). Kredilerin verilmesi, *alimentum*

uygulayıcılarının genel denetimi altındaydı ve imparatorluk memurları tarafından verilmekteydi. Fakat faizli geri ödemelerin toplanması ve idari işlerin çoğu yerelde görevlendirilmiş *quaestor*ların elindeydi. Yükümlü kişi borcundan kurtulmak istediği takdirde krediler tek seferde geri ödenebilirdi (Bourne, 1960: 47, 63). Yardım uygulamasından yoksul çocuklar kadar çiftçiler de yararlanmıştı. Çiftçiye düşük faizle sağlanan sermaye tarımsal canlılığı artırmıştır. Cassius Dio, Nerva'nın 60.000.000 *sestertius* değerindeki hazine topraklarını yoksullara tahsis ettiğinden ve bazı senatörleri bu toprakların dağıtılmasından sorumlu tuttuğundan söz etmektedir (Cassius Dio, LXVIII.2.1). Dio'nun ifadesinden toprak tahsisiyle ilgili bir komisyonun kurulduğu ve bunun *alimentum* için de geçerli olabileceği kabul edilmektedir (Elkins, 2017: 92). Nerva'nın toprak tahsisi, Roma'nın işsiz halkını çalışmaya teşvik etmeyi ve tarımın canlandırılmasını amaçlamış olabilir (Duncan-Jones, 1964: 127-128).

Nerva'nın ardından iktidara gelen Traianus (98-117), *alimentum* uygulamasını geliştirerek en çok destekleyen imparatorudur. Plinius'un, 100 yılında *consul* olarak yaptığı konuşmasından aktarılan bilgiye göre, Traianus, önceki yıl Roma'daki çocukları kapsayan önemli bir yardım ve para dağıtımını yapmış, yine Roma'da beş binden az olmayan çocuğu kapsayan bir *alimentum* uygulaması başlatmıştır (Ashley, 1921: 7; Grubbs, 2013: 344). Italia'nın Veleia ve Ligures Baebiani kasabalarında *alimentum*dan söz eden iki önemli yazıt, Traianus sikkeleri ve Beneventum'daki Zafer Takı üzerinde yer alan betimlemeler (bk. Resim 1. Traianus) Traianus dönemindeki *alimentum* uygulaması için önemli kanıtlardır (Grainger, 2003: 60; Grubbs, 2013: 343-344).

Kuzey Italia'da Placentia yakınlarındaki Veleia'da yer alan yazıt kasabada yardım alan çocukların sayısını, cinsiyetini, teminat olarak alınan toprakların ve verilen kredilerin kayıtlarını içermektedir:

"Mülklere 1.044.000 sestertius tutarında ipotek koyuldu. Böylece en iyi ve en büyük princeps İmparator Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus'un lütfuyla erkek ve kızlar şöyle destek alabilirler: 245 meşru erkek çocuğunun her biri ayda 16 sestertius alacak ve bu toplam 47.040 sestertiusa eşittir. 34 meşru kız çocuklarının her biri ayda 12 sestertius alacak ve bu 4.896 sestertiusa eşittir. Gayri meşru erkek çocuk yılda 1.144 sestertius; gayri meşru kız çocuk yılda 1.120 sestertius alacak. Toplamda 52.200 sestertius, bu da söz konusu anaparanın yüzde 5 faizine eşittir..." (CIL, XI. 1147, içinde Lewis & Reinhold, 1955: 345-346; ILS, 6675).

Veleia yazıtında, cinsiyetlerine göre çocuklar arasında yardım miktarı değiştiği gibi gayri meşru çocukların daha az yardım aldıkları görülmektedir. Bu yazıtta göre *alimentum* uygulamasından, meşru çocuklar arasından hem erkekler hem de kızlar faydalanırken yardım alan erkek çocukların sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca gayri meşru çocuklar için verilen bilgide hem her bir çocuğun alacağı miktar hem de yardımdan faydalanacak çocuk sayısı belirtilmemiş, toplam rakam verilmiştir. Dolayısıyla bu yardım programında öncelikle meşru erkek çocukların sonra meşru kız çocukların ve daha sonra ise gayri meşru çocukların düşünüldüğü görülmektedir.

Ligures Baebiai'de yer alan ikinci bir yazıtta ise yardım alan çocuk sayısı belirtilmemiştir. Ancak ödenecek olan toplam faiz miktarı 10.040 *sestertius* olarak verilmiştir (CIL IX.1455, içinde Lewis & Reinhold, 1955: 346-347). Bu miktar sadece yılın yarısı için ve Veleia'daki ile aynıysa yüzden fazla çocuk için uygulanmış olabilir. *Alimentum* için temel alınan azami yaş sınırı, erkek

çocuklar için 14 ile 16, kız çocukları için 13 ile 14 yaş arasında değişiklik göstermekteydi (Bourne, 1960: 58).

Veleia ve Ligures Baebiai yazıtları başlıca kanıtlar olsa da *alimentumun* tüm Italia'da uygulandığı görülmektedir. Italia idari olarak dokuz bölgeye ayrılmıştı. Bu dokuz bölgeden yedisi Aemilia, Appia, Clodia, Flaminia, Salaria, Tiburtina ve Valeria'dır. Diğer ikisi ise *alimentum* uygulaması için daha az önem arz eden Italia'nın en kuzeyindeki Trans Padum-Histria-Liburnia ve en güneyindeki Apulia-Lucania-Bruttii bölgeleriydi. Bu bölgeler dağlık, nüfusun ve tarımsal verimliliğin düşük olduğu yerlerdi. Fakat Campania ve Po Vadisi gibi zengin bölgelerde de altı kasabanın yardım uygulamasından yararlandığı tespit edilmiştir. *Alimentum* uygulamasından sorumlu olması için uzak bölgelere atlı sınıftan *procuratorlar* görevlendirilirken, daha iç kesimdeki bölgelere *Senatus* üyesi olan ve *alimenta praefectus* ismi verilen memurlar görevlendirilmiştir (Ashley, 1921: 11; Bourne, 1960: 57, 65-66; Eck, 2000: 226).

Alimentum uygulamasının bir diğer yönü yoksul aileleri çocuk sahibi olmaya teşvik ederek Roma nüfusunu artırmaya çalışmaktı. Çünkü bebeklerin ve çocukların ölüm oranının yüksek olduğu Antik Çağ'da her Romalının yaşamının en zor döneminde hayatta kalmasını sağlamak gerekmekteydi (Bourne, 1960: 58; Wiedemann, 1989: 38; Woolf, 1990: 197). Plinius'un, 100 yılında Traianus'a hitap ettiği konuşmasında imparatorun çocukları desteklemek için yaptığı bağışlardan gelecekteki nüfus artışının ve refahın bir kaynağı olarak bahsettiği belirtilmektedir (Duncan-Jones, 1964: 127). Ayrıca ebeveynleri çocuk yetiştirmeye teşvik etmenin kamu yararı için önemine değindiği aktarılmaktadır (Ashley, 1921: 8; Griffin, 2000: 116). Yayılmacı bir imparatorluğu yöneten imparatorlar için insan gücü ve özellikle askeri bir yapıda olan Roma'nın ordu gücü için erkek çocukların desteklenmesi önem arz etmiş olmalıdır. Plinius'un *alimentum* desteğini orduya asker yetiştirmenin bir yolu olarak da gördüğü açıklanmaktadır (Griffin, 2000: 117). Fakat insan gücünün ve asker yetiştirmenin başlıca amaç olması durumunda kız çocuklarının neden *alimentum* uygulamasına dahil edildiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu durum erkek egemen bir toplum olan Roma'da kız çocuklarının istenmeyen çocuklar olması sebebiyle ölüme terk edilmelerinin kadın nüfusunda azalmaya yol açmasıyla açıklanabilmektedir. Kadın nüfusundaki azalma tüm nüfusu etkilemiş ve imparatorların kız çocuklarının yetiştirilmesini desteklemelerine neden olmuştur (Erdemir, 2016: 4-5).

Traianus döneminin nümismatik bulgularında *alimentum* uygulamalarına dair lejantları görmek mümkündür. Bir *sestertiusun* arka yüzünde *Alim Ital* lejantıyla birlikte tanrıça sol elinde bereket simgesi anlamındaki mısır başağı (*cornucopia*) tutarken ayaklarının önünde de bir çocuk tasvir edilmiştir (bk. Resim 2.) (Woolf, 1990: 223). Yine *alimentum* uygulaması ile bağlantılı olan bir diğer sikkede ise sol tarafta Traianus diz çökmüş Italia figürünü kaldırırken aralarında iki çocuk tasvir edilmiştir ve *Ital (ia) Rest (ituta)* lejantı yer almaktadır (bk. Resim 3.) (Duncan-Jones, 1964: 127; Griffin, 2000: 116).

İyi imparatorlar dönemiyle özdeşleşmiş olan *alimentum* uygulaması Traianus'tan sonra geliştirilerek devam ettirilmiştir. Hadrianus (117-138), çocukların *alimentum* ile desteklenmesini yaygınlaştırarak uygulamayı geliştirmiştir (Scriptores Historiae Augustae, Hadrianus, VII). Yaş sınırını yükselterek erkek çocuklarına 18, kız çocuklarına 14 yaşına kadar yardım edilmesi gerektiğine karar vermiştir (The Digest of Justinian, XXXIV.1.14.1; Bourne, 1960: 58).

Hadrianus'un yaş sınırını bu şekilde belirlemesi çocukların evlenme çağına erişmeleriyle ilgili olabilir (Woolf, 1990: 208). Ayrıca Hadrianus'un *alimentum* uygulamasını Italia ile sınırlı tutmadığı görülmektedir. Mısır'ın Antinoopolis şehrinde ebeveynleri tarafından doğumundan sonraki otuz gün içinde yardıma muhtaç olarak kaydettirilen her çocuğa yardım sağlayacak bir fon kurmuştur (Bourne, 1960: 66). Hadrianus'un halefi Antoninus Pius (138-161), karısı Faustina'nın onuruna yardıma muhtaç kız çocukları için *Faustinianae* olarak adlandırılan bir yardım kurumu kurdu (SHA, Antoninus Pius, VIII). Marcus Aurelius (161-180) ise yardım planını geliştirerek uygulamaya devam etti. Antoninus Pius'un yaptığı gibi, ölen karısı Faustina onuruna kızlardan oluşan *Puella Faustianae* isimli bir topluluk kurdu (SHA, Filozof Marcus Antoninus, XI, XXVI).

2. İYİ İMPARATORLAR DÖNEMİ'NDEN SONRA ALIMENTUM

İyi imparatorlar döneminin son imparatoru olan Marcus Aurelius'tan sonraki yıllarda *alimentum* uygulamasıyla ilgili kanıtlar oldukça yetersizdir. 193 yılında iktidara gelen ve oldukça kısa bir saltanat süren Pertinax (193), Commodus'un (180-193) müsrif bir yaşantı sürmesinden kaynaklanan ekonomik sorunların üstesinden gelmek için bir düzenleme başlattı. Dokuz yıllık ödenmemiş olan *alimentum* borçlarını ödedi (SHA, Pertinax, IX). Marcus Aurelius'tan sonraki yaklaşık on üç yıllık bir süre zarfındaki Pertinax'ın dokuz yıllık ödenmemiş *alimentum* bedelini ödemesi imparatorlukta uygulamanın işleyişinin bozulduğuna işarettir (Duncan-Jones, 1964: 143). 218 yılında küçük yaşta kısa süreliğine iktidara hâkim olan Diadumenianus ise kendisine Antoninus isminin verilmesiyle adına layık bir imparator olmak amacıyla bağış dağıtılmasını emreden bir ferman çıkarmıştır. Bu fermanla Antoninus kızlardan ve erkeklerden oluşan topluluklar kuracağını da belirtmiştir (SHA, Antoninus Diadumenianus, II). Burada Diadumenianus'un *alimentum* yardımını planlamış olabileceği veya yaptığı bağışlar arasında gıda yardımının da bulunduğu düşünülebilir.

Alimentum uygulamasına dair son kanıtlardan biri Severus Alexander (222-235) dönemine aittir. Alexander, Perslere karşı kazandığı zaferi Roma'da bir törenle kutladığı sırada Antoninus Pius ve Marcus Aurelius'un yaptığı gibi kız ve erkek çocuklar için bir *alimentum* topluluğu kurdu. Bu topluluk annesi Iulia Mamaea'nın onuruna *Mammaeani* ve *Mammaeanae* olarak adlandırıldı (SHA, Severus Alexander, LVII). *Alimentum* uygulaması, Severus Alexander döneminden sonra imparatorluğun karşılaştığı ekonomik ve siyasi sorunlar sonucunda uygulanmamış veya önemini yitirmiştir. Merkezi kontrolün gevşemesiyle yerel yöneticiler *alimentum* gelirlerini acil ihtiyaçlar için kullanmak üzere ayırmış olabilirler. Bu durum Italia halkının yardım uygulaması için devletle iş birliği yapma konusundaki isteksizliğinin bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir (Ashley, 1921: 16; Grainger, 2003: 61). Ancak 271 yılında kent *praefectus* olan Postumius Varus ismi *alimentum* uygulamasından sorumlu son yetkili ismi olarak kayıtlarda yer almıştır. Muhtemelen dönemin imparatoru Aurelianus, *alimentum* uygulamasına son vermiş ve daha farklı yardım uygulamaları başlatmıştır (Southern, 2004: 123; Özman, 2021: 237).

3. ÖZEL YARDIM UYGULAMASI

Alimentum sadece devlet destekli bir yardım planı olarak değil aynı zamanda şahsi yardım planları olarak da uygulanmıştır. Şahsi uygulamalarda bir hayırsever mülkünü veya nakdi

servetini çocukların geçimi için bir şehre bağışlamıştır (Jongman, 2002: 51; Grainger, 2003: 59; Grubbs, 2013: 345). Plinius, Italia'da Comum'da uygulanacak olan özel *alimentum* planından da söz etmektedir: “Özgür doğmuş erkek ve kız çocuklarının bakımı için söz verdiğim 500.000 *sestertiusu* toptan vermek yerine, çok değerli olan bazı arazilerimi bu fiyata kamu görevlisine sattım. Daha sonra yıllık 30.000 *sestertius* karşılığında ondan geri aldım.” (ILS, 2927).

Plinius'un mektubuna benzer bir şekilde Italia'da bulunan pek çok yazıt özel *alimentum* uygulamalarıyla ilgili kanıtlar sunmaktadır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi Atina'da T. Helvius Basila adına yazdırılan bir yazıt şahsi olarak bırakılan mirasla çocuklara tahıl ve nakit yardımı sağlandığından söz etmektedir (CIL X.5056, içinde Lewis & Reinhold, 1955: 352). Flavius Hanedanından sonraki bir döneme tarihlendirilebilen Florentia'daki bir yazıtta erkek çocukların 14 yaşına kadar yardımdan faydalanacağı belirtilirken kız çocuklarının yaşı yazıt hasar gördüğü için bilinmemektedir (CIL XI.1602, içinde Klokner, 2019: 37). Ostia'daki yazıt Fabia Agrippina'nın *alimentum* olarak kullanılmak üzere 1.000.000 *sestertius* miras bıraktığını ve bu sayede *alimentum*dan sadece 100 kız çocuğunun yararlandığını belirtmektedir (CIL XIV.4450, içinde Klokner, 2019: 40). Tarracina'da Caelia Macrina isimli bir kadın hayırsever, oğlu Macer'in anısına yüz erkek ve yüz kız çocuğu için, erkek çocukları on altı, kız çocukları 14 yaşına gelene kadar erkekler için 5 *denarius*, kızlar için 4 *denarius* olmak üzere aylık yardım ödeneği sağlanması için 1.000.000 *sestertius* miras bırakmıştır. Yazıtın son cümlesine göre yardım ödemeleri daima yüz erkek ve yüz kız çocuğuna yapılacak şekilde olmalıdır. Bu nedenle yaş sınırına ulaşan her çocuğun yerine yardıma ihtiyacı olan yeni bir çocuk alınmış olmalıdır (ILS, 6278; CIL, X.6328, içinde Lewis & Reinhold, 1955: 352). Siscia'da bulunan bir yazıt ise hayırseverin kasaba halkına 1.003000 *sestertius* bağışladığını ve bağıştan her yıl gelecek olan yüzde beşlik faiz miktarınının 300 erkek, 200 kız çocuğu için *alimentum* bedeli olarak kullanılmasını istediğini göstermektedir. Yardım ödeneği kızlar için 2 *denarius*, erkekler için ise 2,5 *denarius*dur. Bu yazıtta göre erkek çocuklar için yaş sınırı 3 yaşından 15 yaşına kadar, kız çocukları için 3 yaşından 13 yaşına kadar belirlenmiştir. Ayrıca Tarracina yazıtında olduğu gibi yetişkinliğe ulaşan veya ölen çocukların yerinin hemen başka bir çocukla doldurulması gerektiği ifade edilmiştir (CIL, VIII.1641, içinde Lewis & Reinhold, 1955: 352-353; Woolf, 1990: 208-209).

Yukarıda sözünü ettiğimiz yazıtlarda yer alan bilgilerin hepsi vasiyet olarak görünmektedir. Digest'in XXXIV. Kitabının *De Alimentis Vel Cibariis Legatis* başlıklı ilk bölümünde vasiyete bağlı yardım desteği konusunda yasa maddeleri mevcuttur. Maddelerin çoğu, vasiyet eden kişinin köleler veya azatlılar gibi bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimine ilişkin maddelerdir (The Digest of Justinian, XXXIV.1.1-23).

SONUÇ

Roma İmparatorluğu'nda devletin her alanda güçlü olabilmesi için insan gücü önem arz etmekteydi. Yoksulluk ise mücadele edilmesi gereken önemli bir konuydu. Yoksul ailelerin yetiştiremeyeceği çocukları veya kızları ölüme terk etmeleri daima rastalanan bir durumdu. İmparatorluktaki olumsuz siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak nüfusta bir düşüşün meydana gelmesi, insan gücünün, tarımsal canlılığın ve askeri gücün de azalması demektir. Bu nedenle hem Roma'da refah ve huzurun sağlanması hem de fakir halka destek olmak için Gracchus kardeşler döneminden itibaren halka düzenli olarak gıda desteğinde bulunulduğunun örnekleri

mevcuttur. Büyük olasılıkla yine bu nedenlere bağlı olarak imparatorluk döneminde Augustus, nüfus artışını sağlamak için hem çocuk sahibi olmayı teşvik etmiş hem de çocukları yardım programına dahil etmiştir. I. yüzyılın sonlarında imparator Nerva, temel ihtiyaçları karşılanamayan çocukların yetiştirilmesine katkı sağlamak amacıyla yıllık yardım planı olan *alimentum* uygulamasını başlatmıştır. Toplumun temelini oluşturan aile kurumunda çocuğun yaşamını devam ettirebilmesi için başlatılan bu ekonomik yardım uygulaması aile ve çocuk yardımları tarihi için önemli bir örnek niteliğindedir.

Roma tarihinde ilk kez Nerva'nın başlattığı çocuk yardımı uygulaması iyi olarak adlandırılan imparatorların bir özelliği olarak öne çıkmaktadır. Nerva'dan sonra tahta çıkan Traianus tarafından geliştirilen ve etkili bir şekilde uygulanan yardım planı yaklaşık bir yüzyıl boyunca devam etmiştir. Yardım uygulamasında Veleia yazıtı örneğinde olduğu gibi genel olarak cinsiyete, yaşa, doğum statüsüne göre ayırım yapıldığı ve erkek çocuklara ise öncelik verildiği görülmektedir. Ayrıca *alimentum* ile desteklenen çocukların hür doğumlu olmaları dışında hangi şartlara göre seçildikleri belirsizdir. Ancak yardım uygulamasının bireysel olarak Romalı bir çocuğun veya ailesinin hayatını ne derecede etkilediği açık olmasa da en azından ayrıcalıklı sınıflardan ziyade yardıma muhtaç olan çocukların hayatını idame ettirmesine ekonomik olarak katkı sunduğu açıktır. Çocukların yetiştirilmesini destekleyerek toplumun aile yapısı ve ekonomik istikrarını temin ettiği gibi toprak sahiplerinin de düşük faizli kredilerden istifade etmelerine ve tarımsal faaliyetlerini sürdürmelerine olanak sağlamıştır.

İmparatorluğun *alimentum* uygulamasını başlatmasından sonra varlıklı vatandaşlar da kendi yardım planlarını oluşturmaya başlamışlardı. Plinius'un kendi memleketi Comum'a yaptığı bağışta olduğu gibi şahsi yardımlarda da cinsiyet, yaş ve doğum statüsü ayırımı yapılmıştır. Şahsi *alimentum* planlarının bağış yapan vatandaşlara ne gibi fayda sağladıkları açık değildir. Muhtemelen varlıklı vatandaşlar kasabalarına veya belirli yoksul ailelerin çocuklarına fayda sağlarken karşılığında toplumsal itibar ve siyasi destek kazanmış olmalıdırlar. İyi imparatorlar dönemiyle özdeşleşen *alimentum* uygulaması III. yüzyıl krizinin başladığı döneme kadar devam etmiştir. Ekonominin de etkilendiği bu krizle uygulanamaz hale gelmiş ve önemini yitirmiştir. Fakat daha sonra IV. yüzyılda *alimentum* uygulamasına benzer bir şekilde, imparator Constantinus toplumda devam eden bebek ölümleri ve çocuk satışının önüne geçebilmek için iki ferman yayınlarak imparatorluk görevlilerine yoksulların çocuklarının bakım masraflarını üstlenme emri vermiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The beginning of social welfare programmes in Roman history dates back to the Gracchi brothers period. With the reforms of the Gracchi brothers, the people who had Roman citizenship were supplied with grain on a monthly basis at affordable prices. With the imperial period, Augustus introduced rationing in order to provide certain benefits to the people. He included children in this aid programme to encourage parents to raise children and to prevent population decline. He also enacted a law in this regard, making it legally valid to help families with three or more children. This law also contributed to the legal rights of women, and a mother of three children started to carry out legal proceedings without her tutor. The first epigraphic document found on child benefits in the first century is the inscription written in the name of T. Helvius Basila, who donated his wealth of 400,000 sesterces to the people of the city of Athens. This inscription is a personal donation inscription and proves that child aid programmes were not yet institutionalized at that time.

Child benefit practices were first systematically initiated by the emperor Nerva (96-98 AD) and were developed and institutionalized until the death of Marcus Aurelius (161-180). This period is defined as the "Period of Good Emperors" or the "Period of Adopted Emperors" in Roman history. During the Good Emperors Period, importance was given to the food judgment practices that would support the welfare of the people as well as ensuring political peace in the empire. For this reason, child benefit practices stand out as a feature of good emperors. Emperor Nerva started the welfare programme called *alimentum* and ensured that the needs of the children of poor families in Italy were met. With the *alimentum* programme, an allowance was provided each month to meet the basic needs of the children. The necessary *alimentum* allowance was obtained from the cooperation with the landowners. The state loaned landowners eight percent of the value of their land and paved the way for them to repayments with five percent interest. The landowners' getting loans was entirely voluntary. The loans were given by the *alimentum* officials. The collection of repayments was the responsibility of the quaestors in the local government. The landowner could make the repayment in installments or pay it in one go. Thanks to the granting of loans to farmers, children were helped as well as contributing to agricultural vitality.

Nerva's successor, Trajan (98-117), made *alimentum* more institutional. Two inscriptions found in the Italian towns of Veleia and Ligures Baebiani, the coins of Trajan, and the depictions on the Arch of Trajan in Beneventum are important evidence of the *alimentum* programme in the Trajan period. Especially, the number, gender, legitimate status of children who received help and credit information of the landowners are learned from the Veleia and Ligures Baebiani inscriptions. It is understood that the amount of aid received by children varies according to their gender, boys receive more aid and illegitimate children receive less aid. A maximum age limit has been set for children benefiting from *alimentum*. Girls benefited from ages of 13 to 14, while boys benefited from ages of 14 to 16. Each child who reached the age limit was replaced by a new child to be helped. It is seen that *alimentum*, which was implemented with state sanctioned in the Roman Empire, was also applied as private aid programs. In aids made by wealthy citizens donating their wealth, discrimination was made in terms of the child's social status, age and gender. Many epigraphic documents provide evidence of private *alimentum* practices.

Hadrian (117-138), Antoninus Pius (138-161) and Marcus Aurelius (161-180), who came to power after Trajan, also developed and continued the *alimentum*. There is no evidence of the *alimentum* practice until the reign of Pertinax (193), who came to power in 193 after the death of Marcus Aurelius. Regarding the Pertinax period, it is only mentioned in the Historia Augusta that he paid the nine-year unpaid *alimentum*. The latest evidence of the social welfare programme comes from the reign of Severus Alexander (222-235). With the crisis period of the third century, which started after this period, *alimentum* became inapplicable and lost its importance. However, during the Aurelian (270-275) period, the name Postumius Varus was recorded as the last *alimentum* officer. Probably emperor Aurelian put an end to the aid programme once and for all.

The *alimentum* programme contributed to Roman society as a social welfare policy that supported the family institution, population growth and agricultural activities. However, the crisis conditions that started in the third century and were felt in all areas of the empire caused the programme to lose its importance and not be implemented.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmada bilimsel araştırma ve etik ilkelere uyulduğu ayrıca çalışma boyunca yararlanılan eserlerin tamamının kaynakçada verildiği beyan olunur. Bu araştırma için etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

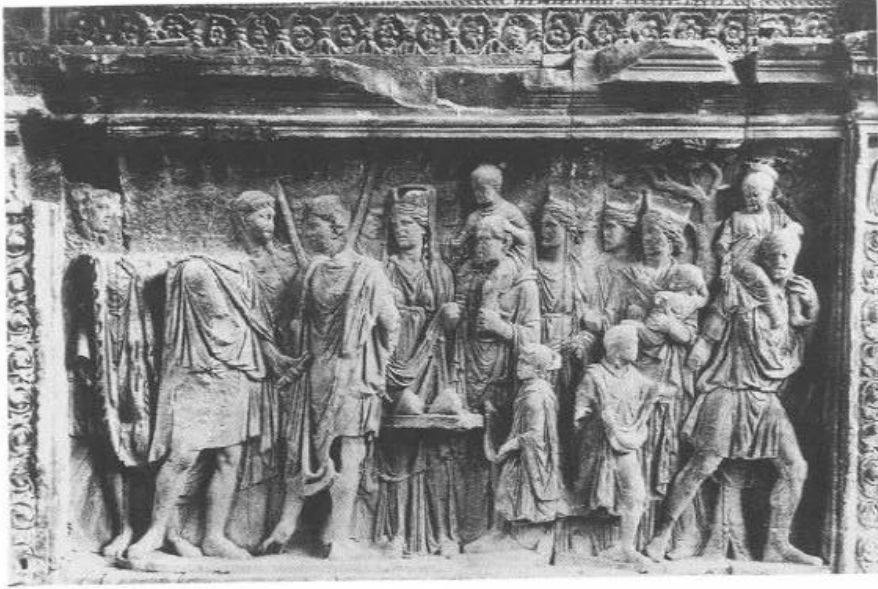
Yazar Katkı Oranı: Sorumlu Yazar Ezgiğül DOĞAN'ın katkı oranı %60, ikinci yazar Recep ÖZMAN'ın katkı oranı %40'tır.

KAYNAKÇA

- Aftyka, L. (2019). Philanthropy in ancient times: social and educational aspects. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 6 (1), 149-154.
- Ashley, A.M. (1921). The 'alimenta' of nerva and his successors. *The English Historical Review*, 36 (141), 5-16.
- Bauman, R.A. (2000). *Human rights in ancient rome*, Routledge.
- Bourne, F.C. (1960). The roman alimentary program and italian agriculture. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 91, 47-75.
- Cassius Dio. (1955). *Dio's roman history*. Vol. IX, Books LXXI-LXXX. (E. Cary, Trans.), The Loeb Classical Library, William Heinemann LTD, Harvard University Press.
- Dessau, H. (1882). *Inscriptiones latinae selectae*. Vol I, Apud Weidmannos.
- Dessau, H. (1902). *Inscriptiones latinae selectae*. Vol II, Pars I, Apud Weidmannos.
- Duncan-Jones, R. (1964). The purpose and organisation of the alimenta. *Papers of the British School at Rome*, 32 (1), 123-146.
- Eck, W. (2000). Emperor, senate and magistrates. *The Cambridge Ancient History: The High Empire, A.D. 70-192*, A.K. Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone (Ed.), Vol. XI, Cambridge University Press, s. 214-238.
- Elkins, N.T. (2017). *The image of political power in the reign of nerva, AD 96-98*, Oxford University Press.
- Epitome De Caesaribus. (2018). *A booklet about the style of life and the manners of the imperatores*. (Thomas M. Banchich, Trans.), Canisius College Translated Texts 1. Canisius College.
- Erdemir, H.P. (2016). Roma vatandaş hukukunun konusu olarak kadın. *Tarih Dergisi*, 63 (1), 1-26.
- Gibbon, E. (2019) Roma imparatorluğu'nun gerileyiş ve çöküş tarihi, cilt 1, (Asım Baltacıgil, Çev.), İndie Yayınları.
- Grainger, J.D. (2003). *Nerva and the roman succession crisis of AD 96-99*. Routledge.
- Griffin, M. (2000). Nerva to hadrian. *The Cambridge Ancient History: The High Empire, A.D. 70-192*, A.K. Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone (Ed.), Vol. XI, Cambridge University Press, s. 84-132.
- Grubbs, J.E., T. Parklin and R. Bell, (2013). *The oxford handbook of childhood and education in the classical world*, Oxford University Press.
- Jongman, W. (2002). Beneficial symbols. alimenta and the infantilization of the roman citizen. *After The Past: Essays in Ancient History in Honour of H.W. Pleket*, W. Jongman and M. Kleijwegt (Ed.), Brill, s. 47-81.
- Klokner, T. (2019). Private alimentary foundations in roman italy (1st-3rd Century A. D.). *Vestnik Of The Mari State University Chapter "History. Law"*, 5(1), 36-45.
- Lewis, N. and M. Reinhold. (1955). *Roman civilization: sourcebook II: the empire*. Harper Torchbooks. Columbia University Press.
- Machiavelli, N. (2007). *Discourses on the first decade of titus livius*. (Ninian Hill Thomson, Trans.), Dover Books on history, Political And Social Science, Dover Publications.
- Özman, R. (2021). İmparator aurelianus ve reformları. *Turkish Studies - History*, 16(2), 231-249.
- Scriptores Historia Augusta. (2021). *Historia augusta: hadrianus'tan clodius albinus'a roma imparatorları*. (Samet Özgüler, Çev.), Kronik Kitap.
- Southern, P. (2004). *The roman empire from severus to constantine*. Routledge.
- Suetonius. (2019). *On iki caesar'ın yaşamı*. (Gül Özaktürk-Ü. Fafo Telatar, Çev.), Doğubatı Yayınları.
- The Digest of Justinian. (1998). Alaric Watson (Ed.), Vol. 3, University of Pennsylvania Press.
- Wiedemann, T. (1989). *Adults and children in the roman empire*. Routledge Revivals.
- Woolf, G. (1990). Food, poverty and patronage: the significance of the epigraphy of the roman alimentary schemes in early imperial italy. *Papers of the British School at Rome*, 58, 197-228.

EKLER

Resim 1: Traianus Zafer Takı

Beneventum'da yer alan Traianus Zafer Takı üzerindeki *alimentum* tasviri (Wiedemann, 1989: plate 7).

Resim 2: Traianus Sikkesi 1

Öz yüzünde imparator Traianus'un tasvirinin yer aldığı, arka yüzünde sol elinde mısır başağı (Cornucopia) tutan tanrıçanın ayaklarının önünde bir çocuğun tasvir edildiği ve Alim Ital lejantının olduğu sikke.

https://www.wildwinds.com/coins/sear5/s3177.html#RIC_0459,Sestertius%20%202 02.02.2023.

Resim 3: Traianus Sikkesi 2

Öz yüzünde imparator Traianus'un tasvirinin yer aldığı, arka yüzünde yine Traianus'un diz çöken Italia figürünün kaldırırken aralarında bulunan iki çocuğun ve Rest Ital lejantının yer aldığı sikke.

https://www.wildwinds.com/coins/ric/trajan/RIC_0106.jpg 02.02.2023.